

ВАНЮШИНА Олена,
к. філос. н., доцент, доцент кафедри психології
Київського національного
торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

Email: olena.vaniushyna@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2686-2026>

ВЕРБИЦЬКА Людмила,
к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології
Київського національного
торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

Email: jmani4ka@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5802-2200>

АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Досліджено в динаміці систему цінностей українців періоду незалежності. Проаналізовано їхнє ставлення до європейських цінностей залежно від регіону проживання, віку та соціально-майнового статусу. Визначено загальну тенденцію зміни ціннісних установок.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, ціннісна свідомість, покоління.

Ванюшина Е., Вербицкая Л. Аксиологические ориентиры украинцев в контексте европейской интеграции. Исследована в динамике система ценностей украинцев периода независимости. Проанализировано их отношение к европейским ценностям в зависимости от региона проживания, возраста и социально-материального статуса. Определена общая тенденция смены ценностных установок.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, ценностное сознание, поколение.

Постановка проблеми. Проблема цінностей традиційно вважається "своєю" для різних наук – філософії, соціології, психології, культурології тощо. В зв'язку з цим існують і різні підходи до розуміння самого поняття "цінність", трактування його ролі та функцій і, відповідно, застосування дослідницьких методів до його вивчення. Існує не одна сотня визначень цього поняття.

Традиційно класична наука намагалася в дослідженнях відокремити цінності від фактів, оскільки цінності вважалися перепоною на шляху досягнення валідності та об'єктивності соціального пізнання. Проте в середині ХХ століття поступово почали переважати антипозитивістські тенденції, і сьогодні вже усвідомлено присутність цінностей у науковому пізнанні в різноманітних формах. Позиція про соціокультурний образ наукового пізнання є домінантною. Для соціологічної методології це означає, що активність суб'єкта наукового пізнання є ціннісно орієнтованою. *Цінність* у соціології визначається як особливе суспільне відношення, завдяки якому потреби й інтереси людини чи соціальної групи переносяться на світ речей, предметів і духовних явищ. *Соціальні цінності* – значимі явища та предмети реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості.

Суміжне поняття – *ціннісні орієнтації*: вони обумовлюють спрямованість дій індивіда на певну мету і визначають спосіб її досягнення. Така інтерпретація цього поняття підкреслює вибіркове ставлення індивіда чи групи до благ та ідеалів. Формуються ціннісні орієнтації під час засвоєння соціального досвіду і виявляються в змісті внутрішнього світу людини, а також реалізуються в поведінці. Отже, якщо цінності – це зразки, ідеали, то ціннісні орієнтації – це регулятор діяльності щодо цінностей. І разом вони є структурними компонентами ціннісної свідомості. *Ціннісна свідомість* виступає особливою формою осягнення і відображення дійсності [1].

Дослідження ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства є надзвичайно актуальним у зв'язку з чітко окресленими євроінтеграційними намірами України. Необхідно зрозуміти, наскільки українці ціннісно відрізняються від європейців і чи можливо стверджувати про існування єдиної системи цінностей українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній соціології суттєвий внесок у розвиток теоретичних інтерпретацій проблеми соціальних цінностей зробили О. Балакірева [2], Є. Головаха [3], І. Мартинюк, Н. Соболева [4], Є. Сірий, М. Нахаб'їч [5], А. Ручка, М. Наумова [6], Л. Сокурянська [7].

Українські соціологи, починаючи з 1991 р., здійснюють системний моніторинг ціннісних пріоритетів громадян України, а також беруть участь у декількох міжнародних соціологічних проектах, що займаються дослідженням цінностей. Цінності на соціальному рівні здатні виконувати фундаментальну функцію інтеграції суспільства, підтримувати його цілісність та стабільність, а з іншого боку, можуть окреслювати його ієрархію, розшарування, неоднорідність, отже, можуть бути і джерелом латентних ціннісних конфліктів. Це є причиною зацікавленості феноменом цінностей як з боку науковців, так і політиків. За період незалежності ціннісний вибір українського суспільства супроводжувався гострою дискусією всередині країни, що ускладнювалася зовнішніми впливами, регіональними, віковими і статусно-майновими відмінностями населення. Проте події останніх років підтвердили безальтернативність європейського ціннісного вибору України.

Слід зазначити, що часто уявлення українців про європейські цінності містять стереотипи та хибні переконання, що були маніпулятивно сформовані тими чи іншими політичними силами.

Сьогодні цінності є епіцентром досліджень у соціальних і політичних науках, що вказує на важливість і актуальність їх для розуміння соціально-політичних процесів.

Метою цієї наукової роботи є вивчення в динаміці ціннісних орієнтацій населення за роки незалежності України, їх порівняння з іншими країнами, насамперед, з європейськими цінностями. Це надасть

можливість оцінити наявну ситуацію в українському суспільстві, прогнозувати сценарії подальшого розвитку країни, оскільки панівні цінності безпосередньо пов'язані з формуванням національної ідеї.

Стаття має відповісти на низку запитань: якими є уявлення українців про європейські цінності; чи поділяють вони основні цінності європейців; як залежить ставлення українців до європейських цінностей від регіону проживання, віку та соціально-майнового статусу; яким чином відбувається формування власних цінностей українців.

Матеріали та методи. У ході роботи використано загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Системний метод, а також окремі логічні інструменти індукції, дедукції та абдукції застосовано при дослідженні факторів, що обумовлюють зміну системи цінностей і характер цих змін. Компаративістичний метод дав змогу провести порівняльний аналіз цінностей різних страт населення України, а також виявити їх зв'язок з сучасними європейськими та світовими цінностями.

Для того, щоб відповісти на поставлені запитання проаналізовано результати міжнародних моніторингових досліджень за методологіями Ш. Шварца (*European Social Survey – ESS*) та Р. Інглгарта й У. Вельцеля (*World Values Survey – WVS*), в яких Україна брала участь, а також результати власних загальноукраїнських соціологічних досліджень – за тими ж методиками, що в різні роки незалежності проводилися Центром соціальних і маркетингових досліджень "Социс", Інститутом Горшеніна, Соціологічною групою "Рейтинг", Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка та факультетом соціології КНУ ім. Т. Шевченка.

Результати дослідження. Наразі найбільш авторитетними підходами до виміру цінностей є методології Ш. Шварца [8] та Р. Інглгарта [9].

Ш. Шварцем розроблено дві методики – Ціннісний опитувальник та Портретний опитувальник, які використано для обчислення одних і тих самих ціннісних індексів. У теорії базових життєвих цінностей під цінностями розуміються "бажані цілі, що виходять за межі конкретних ситуацій, що відрізняються одне від одного значущістю і є провідними принципами в житті людей" [10, с. 112]. Саме "кінцеві цілі" є критеріями групування цінностей у декілька стійких ціннісних "доменів", що, в свою чергу, організовані в універсальну для всіх культур кругову структуру.

Стосовно методики Р. Інглгарта, то у нього цінності поділяються на 10 базових показників: важливість бога в житті респондента; важливість виховання у дітей слухняності та релігійності або, навпаки, незалежності та рішучості; виправданість абортів; гордість приналежності до своєї країни; схвалення поваги до влади; співвідношення матеріалістичних (дохід і безпека) та постматеріалістичних (самоствердження особистості та участь у громадському житті) цінностей; відчуття нещастя; виправданість гомосексуалізму; участь у підписуванні петицій; довіра до людей.

На основі цих показників вибудовуються два ціннісних виміри:

- традиційні/секулярно-раціональні цінності;
- цінності виживання/самовираження.

У ХХ ст. в світі спостерігався рух до цінностей секуляризації та самовираження, проте характер і темпи їх просування в різних країнах суттєво різняться.

Самі цінності, що домінують у тій чи іншій країні, залежать від цілого ряду довготривалих факторів: релігії, імперської спадщини, наявності/відсутності комунізму, демократичних традицій у минулому. Проте зміна цінностей пов'язана також і з такими короткостроковими факторами, як зміна поколінь, а також з наявністю/відсутністю глибоких суспільних криз (економічних та військових конфліктів).

Зміни цінностей на осі "традиція-секулярність" (вертикальна вісь) активно відбувалися в часи індустріального суспільства і в основному завершилися в останній третині ХХ ст.; що ж горизонтальної осі – "виживання/самовираження", то тут зміни відбуваються в постіндустріальну добу кількох останніх десятиліть. Зміни, пов'язані з вертикальною віссю, іноді дають збої (приклад СРСР та Німеччина часів Гітлера), натомість зміни по горизонтальній осі є більш стійко залежними від зростання суспільного багатства та демократії.

Спираючись на теоретичні висновки Р. Інглгарта та У. Вайцеля, в країнах, що утворилися внаслідок розпаду СРСР, не повинні спостерігатися зрушення в бік демократизації. Проте Україна дуже часто не вписується в ці доволі логічні висновки, про що свідчать численні аксіологічні дослідження.

Прикладом є опитування, проведене Соціологічною групою "Рейтинг" у січні-лютому 2017 р. в 24 містах України (м. Київ та всі обласні центри; в Донецькій області – м. Маріуполь, Луганській – м. Северодонецьк) [11]. Результати порівнювалися з аналогічними дослідженнями, що проводилося в березні 2015 р. та січні-лютому 2016 р. У 2015 р. та 2017 р. до участі у дослідженні не залучали м. Маріуполь та м. Северодонецьк.

Респондентам пропонували відповісти на питання: *"Якщо є можливість обрати лише одне з двох, що є важливішим для Вас: демократична система врядування чи заможна економіка?"* (рис. 1).

Як видно з рис. 1, у 2015 р. показники помітно вищі порівняно з 2017 р., і це фіксується в переважній більшості міст. Проте 2017 р. ніяк не можна назвати роком економічного благополуччя, і 2015 р. в цьому плані є гіршим. Очевидно ще діяла енергетика революції гідності, з часом її вплив поступово падав. Також простежується тенденція більшого тяжіння до демократичної системи саме на заході країни, що знову таки не знаходить підтвердження більш розвиненою економікою в цьому регіоні. Традиційно більш економічно розвиненими вважалися південні та східні регіони України.

Аналогічні дані отримані *Omnibus* від *Reserch & Branding Group* (2015–2017 рр.) [12] та Центром соціальних та маркетингових досліджень "СОЦИС" [13]. Мета дослідження – перевірити дві взаємовиключні

гіпотези: перша – "В Україні під час або внаслідок Євромайдану стався зсув у напрямку цінностей самовираження", і друга – "В Україні внаслідок війни та загального економічного занепаду стався зсув у напрямку цінностей виживання". Опитування підтвердило першу гіпотезу.

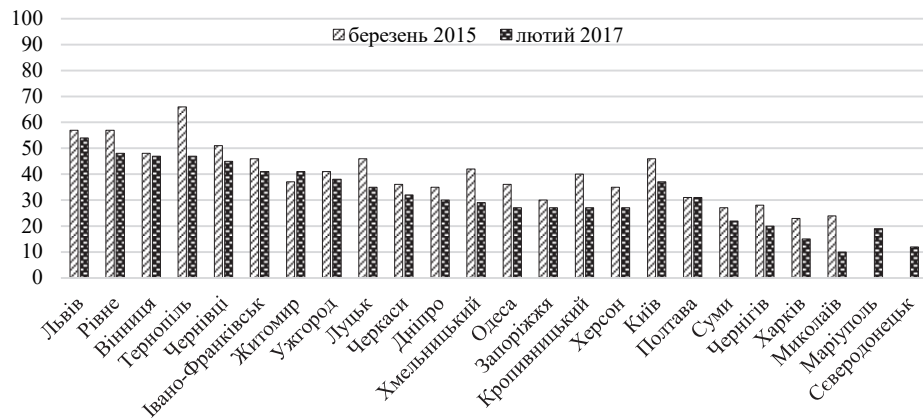

Рис. 1. Частка респондентів, що вважали важливішою демократичну систему у 2015 та 2017 рр. в містах України, %

Джерело: [11].

Проте, якщо респондентам ставили запитання таким чином: "Чи є в українців відчуття впевненості в завтрашньому дні?", відповідь (рис. 2) виявлялася такою, що цілком вписувалася в теорію Р. Інглхарта: низький розвиток економіки сприяє домінуванню цінностей суспільства виживання (матеріальне благополуччя, безпека, законність і порядок, релігійні цінності) порівняно з "постматеріальними" цінностями (свобода, самовираження, самореалізація тощо).

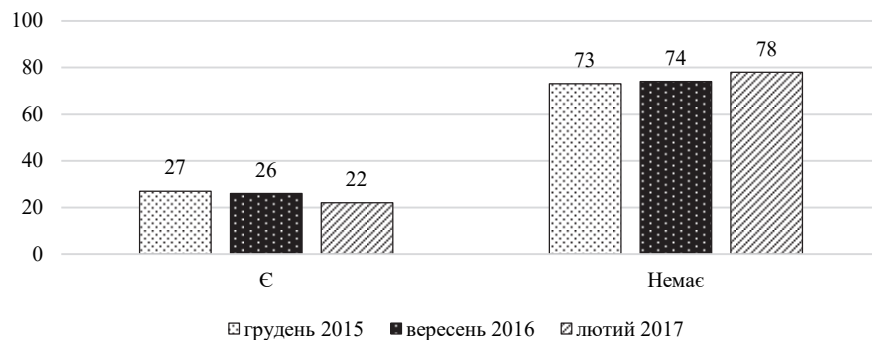

Рис. 2. Впевненість в завтрашньому дні, % респондентів

Джерело: [13].

На запитання: "Чи згодні Ви з тим, що декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії?", 58.5 % відповідей були позитивні [13]. Це свідчить про низький рівень довіри українців до державних інституцій (рис. 3).

Рис. 3. Рівень довіри українців до інститутів, 2016 р.

Джерело: побудовано автором за [4, с. 152–153].

За висновками соціологів, наше суспільство можна назвати "суспільством без довіри". Пояснити такі результати, напевно, можна спадком тоталітаризму, який визначав суспільні цінності протягом життя кількох поколінь українців, що на сьогодні складають більшість населення держави (71.6 % відносно 28.4 % народжених після 1991 р.). У тоталітарній державі найвищою цінністю є сама держава, людська особистість є вторинною. Держава часто вчиняла відносно своїх громадян "недружні" дії, попри декларацію турботи про них, що була закріплена законодавчо. Сформувалося кілька поколінь людей, які щиро вважають, що держава їм багато чого винна (68 % респондентів стверджує, що держава повинна брати на себе відповідальність за громадян), проте абсолютно не вірять в те, що це може статися.

Наслідки комуністичної ідеології позначилися на цінностях. Трохи менше половини населення (41 %) вважає, що доходи населення слід зробити більш рівними – і це попри активну декомунізацію останніх років. Подібні результати також демонструють дослідження "Рейтингу" [11].

Твердження часто є суперечливими. З одного боку, переважання матеріальних цінностей, що є характерними для суспільства виживання. І це виглядає цілком логічно, хоча й неоптимістично. А з іншого, є чіткі сигнали про цінність свободи і демократії, що фіксуються соціологами з 2015 р. Як це можна пояснити? Мабуть це свідчить про глибоку трансформацію системи цінностей, що її переживає Україна з часів незалежності. Система цінностей не є сталою, в ній постійно відбувається рух під впливом різноманітних зовнішніх (тривале і мінливе становлення вектору зовнішньої політики, війна) і внутрішніх факторів (стан економіки, географії регіонів, пропорції соціальних класів,

поступова заміна поколінь тощо). Можна говорити лише про тенденції у розвитку цінностей, фіксуючи перші невпевнені кроки в бік "пост-матеріалізму".

Важливим є порівняння основних цінностей європейців та українців.

У *табл. 1* наведено результати дослідження важливості цінностей (у відносних значеннях) за 10 основними цінностями (за методикою Ш. Шварца, що застосована Центром "Социс"). Найбільш важлива цінність – максимальне плюсове значення, найменш важлива цінність – найнижче від'ємне значення.

Таблиця 1

Рейтинг важливості цінностей мешканців України та Європи за результатами досліджень ESS – 2013 р.

Цінність	Європа				Україна	
	Західна	Скандинавські країни	Південна	Східна	2013	2015*
Безпека	0.37	0.10	0.64	0.63	0.66	0.64
Конформізм	-0.31	-0.11	-0.20	-0.03	0.06	-0.05
Традиція	-0.01	-0.17	0.25	0.12	0	0.06
Самостійність	0.44	0.48	0.34	0.17	0.01	-0.01
Ризик – Новизна	-0.64	-0.51	-0.83	-0.77	-0.70	-0.55
Гедонізм	-0.13	0	-0.45	-0.51	-0.62	-0.51
Досягнення	-0.42	-0.66	-0.32	-0.13	-0.24	-0.22
Влада – Багатство	-1.01	-1.08	-0.99	-0.55	-0.18	-0.25
Доброзичливість	0.80	0.93	0.69	0.46	0.42	0.32
Універсалізм	0.61	0.67	0.59	0.40	0.38	0.35

*За дослідженням Социс–2015.

Джерело: [12].

З *табл. 1* видно, що найважливішою для українців є все ж таки цінність безпеки, найменше значення має цінність "ризик – новизна". Найближчими до України ціннісними показниками є показники пострадянської (Східної) Європи, що цілком вкладається в пояснення схожими умовами існування протягом значного часового проміжку.

Цікаво простежити ставлення до цінностей українців при їх диференціації за трьома такими основними ознаками, як: географія регіону; належність до певного соціального класу (статусної групи) з характерними для них матеріальним станом та освітньо-культурним рівнем; аналіз цінностей за віковою ознакою.

Західний регіон (43 %), порівняно з регіонами "Північ – Центр" (29.90 %) і "Південь – Схід" (21.75 %), схильний вважати демократію більш важливою, це наочно демонструють відповіді на питання: "Що є важливішим – демократія чи заможність?" Проте навіть там все ж таки переважає, хоч і з незначним відривом, цінність "заможність" (44.60 %). Отже, економічні негаразди радянського і пострадянського періоду становлять серйозну конкуренцію демократичним цінностям попри географічну близькість Західного регіону до Європи з її цінностями і досить тривале спільне історичне минуле.

Відповідь на питання: "Чи потрібно більше порядку, чи свободи для України?" лише підтверджує попередні висновки. При порівнянні важливості "порядку" та "свободи" всі регіони схилиються до визнання більшої важливості порядку. Розрив у значеннях між "свободою" та "порядком" є значним: "Північ – Центр" (20 % проти 58 %), "Південь – Схід" (22 % проти 64 %), "Захід" (27 % проти 60 %). У Західному регіоні цей розрив трохи менший, але суттєво не змінює картини.

Динаміку значущості ціннісних орієнтирів залежно від приналежності до соціального класу (статусної позиції) можна простежити на *табл. 2*.

З *табл. 2* видно, що благополуччя дітей, матеріальний добробут, міцне здоров'я та міцна сім'я є "дуже важливими" для всіх, незалежно від статусу, і так само для всіх є "зовсім неважливою" участь у діяльності політичних партій та громадських організацій. Очевидна відмінність простежується лише у важливості цікавої роботи та підвищення освітнього рівня. Тобто превалюють матеріалістичні цінності у всіх, але схильність до постматеріалістичних цінностей у представників високого статусу є трохи вищою. Дуже важливим визначили демократичний розвиток країни, можливість вільно висловлювати думки, можливість критики і демократичного контролю, незалежність у справах, судженнях і вчинках, державну незалежність України. Таким чином, глобального ціннісного розриву між представниками різних статусів не існує.

Тепер проаналізуємо різницю в цінностях у українців різних вікових категорій (*рис. 4*). Хоча спершу доречно окреслити поняття *покоління*. Найбільш універсальним його визначенням є таке: "покоління – це відносно автономні соціальні спільноти, об'єднані спільною історичною локалізацією і відповідно подібним історичним досвідом проживання значимих соціальних ситуацій, загальними характеристиками на індивідуальному та системному рівні, найбільш загальною конфігурацією життєвого шляху" [14, с. 67].

У більшості сучасних досліджень науковці поділяють населення України на 3 основні групи: *старше покоління* (від 55 років і більше); *середнє* (від 30 до 54 років); *молоде* (від 18 до 29 років).

Найважливіші серед обраних цінностей в усіх вікових категоріях – ті, що відповідають матеріалістичним орієнтаціям. Молодь несуттєво відрізняється від середнього і старшого покоління. В розвинених країнах світу цей розрив у пріоритетах цінностей між поколіннями є більш чітко виражений. Проте в Україні такого не спостерігається, хоча соціальний контекст формування всіх трьох поколінь є абсолютно різним.

Перші два покоління народилися в умовах радянської держави, регулятивна функція якої була закріплена на ідеологічному рівні. Ця установка закріплювалася з роками і транслювалася відповідно в матеріалістичні цінності. Молодь формувалася в кардинально протилежних умовах, але перманентна економічна криза сприяла формуванню відчуття безпорадності і безсилля в хаотичних соціальних відносинах молоді держави. Тобто соціальний контекст різний, а по факту цінності подібні.

Таблиця 2

Ставлення українців до цінностей (за статусом)

Цінність	Зовсім неважливо		Скоріше неважливо		Важко відповісти, важливо чи ні		Скоріше важливо		Дуже важливо					
	Високий	Середній	Високий	Середній	Високий	Середній	Високий	Середній	Високий	Середній				
Благополуччя дітей	0,5	0,1	1	1,5	1,9	1	1	7	15	16,5	17	82	74,5	74
Відсутність значного соціального розшарування	1	2	1	4	6	4	22	25	40	39	39	33	28	31
Демократичний розвиток країни	1	1,5	1	4	6,5	7	20	25,5	46	42,5	44	27	24	23
Державна незалежність України	2,5	2,7	2	3,5	4,3	6,5	18	23	39	40	40	37	30	28,5
Матеріальний добробут	0	0,1	0,1	0	0,9	0,5	2	4	29	32	34	69	63	61
Міцна сім'я	0,1	0,1	0,1	1	0,9	0,2	2	3	4,7	10,9	18	20	86	78
Міцне здоров'я	0	0	0,1	0	0,5	0,5	1	3	2	13	20	18	86	76,5
Можливість вільно висловлювати думки	1	3,5	2	4	8,5	7	24	22,5	39	41	41	32	24,5	23
Можливість критики і демократичного контролю	3	3,5	3	9	12,5	12	31	33	34	37	36	34	20	15
Можливість підприємницької ініціативи	4	4	6	10	13	16	25	30	31	38	37	31	23	16
Національно-культурне відродження	3	2,5	2	7	7	7	20	26	27	43	45	45	27	19,5
Незалежність у справах, судженнях, вчинках	2	1,5	1,5	4	5	6	16	22,5	27,5	49	49	45	29	22
Підвищення освітнього рівня	1	1	4	3	6	10	8	23	29	45	43	32	43	27
Розширення культурного кругозору	0,1	2,5	3,5	5,9	7	7,5	20	32,5	33	45	40	29	18	16
Стриятливий морально-психологічний клімат	1	2	0,2	3	4	3	10	18	21	44	47	40,8	42	29
Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх	1	1,5	0,2	2	4	3,8	13	16,5	19	47	43	52	37	35
Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег)	0,1	1	0,5	2,9	4	4,5	13	12	20	49	54	35	29	25
Участь у діяльності політичних партій і організацій	15	16,5	16	26	23,5	25	31	34	32	20	19,5	20	8	6,5
Участь у релігійному житті	10	13	9	16	16	18	34	34	30	30	27	30	10	10
Цікава робота	0,5	0,5	5	0,5	1	10	3	11,2	20	27	39,3	30	69	48

Джерело: [5].

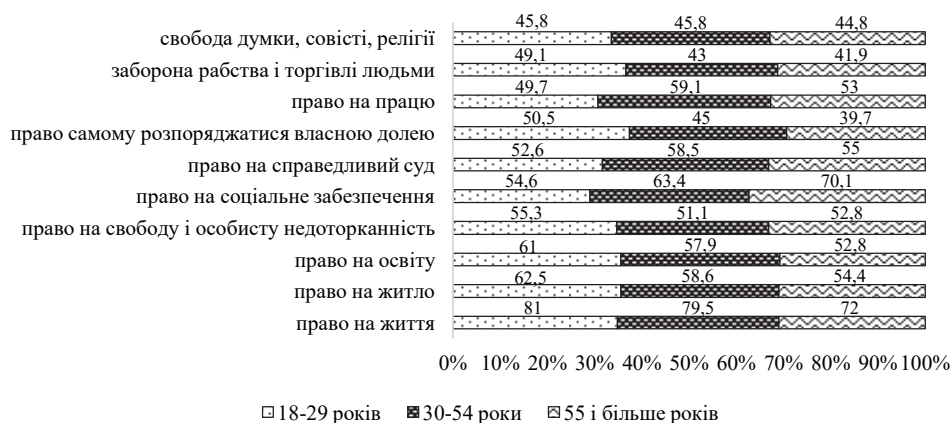

Рис. 4. Топ-10 основних прав, які визнають українці різних вікових категорій

Джерело: [15].

Візьмемо як приклад інше дослідження – загальнонаціональне опитування "Українське покоління Z: цінності та орієнтації", що проводилося влітку 2017 р. компанією *GfK Ukraine* на замовлення Центру "Нова Європа" [16]. В дослідженні брали участь 2000 респондентів у віці від 14 до 29 років (без урахування населення Криму та непідконтрольних територій Донецької і Луганської областей).

За результатами цього дослідження, 58 % молоді загалом позитивно ставляться до демократії як форми правління, проте одночасно 51 % підтримують тезу щодо необхідності "сильної руки". Причому цікавим виявився факт, що необхідність "сильної руки", всупереч стереотипам, підтримує найбільше молодь Півночі (63 %), а найменше молодь Сходу (38 %). Таке ставлення до демократії виявляється дещо суперечливим, очевидно причиною є кричуща розбіжність між теоретичною моделлю демократії та реальним станом справ у державі, яка, начебто, дотримується демократії. Отже, за результатами цього дослідження, демократія не увійшла в топ найважливіших цінностей молоді. Проте найважливішими цінностями для молоді є економічний добробут громадян (28 %), працевлаштування (21 %) і безпека (16 %). Знову підтверджується ідея про переважання матеріалістичних цінностей.

Можна зробити висновок, що в Україні не існує ціннісного розколу між поколіннями, що виступає як конфронтація культури "дітей" та "батьків". Незначна відмінність у показниках молоді в бік "постматеріалістичних" цінностей радше свідчить про загальну тенденцію руху суспільних цінностей саме в цьому напрямку і відставання (більше або менше) старших поколінь від усвідомлення і прийняття нових цінностей.

Цікавими можуть бути результати президентських виборів 2019 р. Фактично до 2014 р. претенденти на пост президента України спиралися в основному на електорат певного регіону, акцентуючи на певних

ціннісних відмінностях регіонів, і навіть штучно гіперболізуючи ці відмінності, використовуючи протиставлення у власних політичних цілях. ЗМІ активно пропагували ці ідеї, і під них створювався відповідний теоретичний фундамент.

Вибори 2019 р. не були типовими в цьому сенсі [17].

Ми побачили перемогу В. Зеленського практично по всіх демографічних показниках, окрім переваги П. Порошенка в Західному регіоні (причому тільки в одній Львівській області), і розрив у процентах не є значним, а також у віковій категорії "60 і більше років". Це може свідчити про певну ціннісну гомогенність українців, що абсолютно не вкладається в "концепцію двох Україн", до якої нас привчали протягом тривалого часу, що вона навіть сприймалася як аксіома. Це виявилось досить неочікувано. Причини цього явища можуть бути різними: низька довіра до всіх соціальних інститутів, бажання змін, боротьба політиків всередині одного ціннісного табору тощо. Це може бути предметом окремого дослідження. Нас в цьому випадку тішить факт цієї, хоч і умовної, єдності, оскільки може говорити про національну свідомість і готовність населення загалом до формування національної ідеї, що є монолітним фундаментом для будь-якої держави.

Висновки. При порівнянні цінностей українців і європейців найбільша подібність відмічається у українців і громадян Східної Європи пострадянського періоду, що пояснюється тривалими схожими умовами життя, найбільша відмінність – з громадянами Скандинавської Європи.

Можна стверджувати, що в українців існують регіональні відмінності в ставленні до цінностей демократії, діяльності соціальних інститутів тощо, що пояснюється попередньою історичною спадщиною та сучасними маніпулятивними впливами суміжних держав, які мають в Україні свої інтереси. Дослідження вподобань українців за належністю до соціального класу, виявили таке: благополуччя дітей, матеріальний добробут, міцне здоров'я та міцна сім'я є "дуже важливими" для всіх, і так само для всіх є "зовсім неважливим" участь у діяльності політичних партій та громадських організацій; отже, превалюють матеріалістичні цінності у всіх, але схильність до постматеріалістичних цінностей у опитуваних високого статусу є трохи вищою.

З точки зору вікового аналізу ставлення українців до цінностей, суттєвих розбіжностей в ціннісних пріоритетах не виявлено, лише у молодого покоління трохи помітнішою є тенденція до постматеріалістичних цінностей; однією з найголовніших цінностей є безпека.

Для ціннісних орієнтацій українців характерний деякий зв'язок з факторами соціального походження (покоління, регіон) та факторами соціального досягнення (освіта, рівень доходу), що вносить певну гетерогенність у визначенні пріоритетності цінностей.

В умовах швидких суспільних змін нова система ціннісних орієнтацій змушена конкурувати з фундаментальними цінностями, що залишаються попри все незмінними. Незворотні інституційні зміни європейського зразка

в українському суспільстві можливі лише за умов, якщо вони сприймаються більшістю населення і відповідають їхній системі цінностей. Президентські вибори 2019 р. в Україні продемонстрували, що спільного в українців значно більше, ніж прийнято вважати. Спільні цінності виступають підґрунтям для формування національної ідеї, що є фундаментом держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимчук А., Палеха Ю., Шиян О. Соціальний інтерес та соціальна цінність. Соціологія. Навчальний посібник. Київ: Видавництво Європейського університету, 2014. 246 с.
2. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Суспільні настрої та очікування населення України навесні 2018 року. *Український соціум*. 2018. С. 162-177.
3. Головаха Є. І. Українське суспільство: вектори трансформації. URL: https://dniprograd.org/2016/12/03/ukrainske-suspilstvo-vektori-transformatsii_51863
4. Мартинюк І., Соболева Н. Формування довіри як передумова інтеграції суспільства: довірчі відносини в сучасному українському соціумі. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2016. Вип. 3(17). С. 150-166.
5. Сірий Є. В., Нахабич М. А. "Ціннісна" мапа України в системі аксіологічних досліджень. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 18. С. 53-64.
6. Ручка А., Наумова М. Динаміка ціннісних пріоритетів громадян України за період 1991-2016. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2016. Вип. 3(17). С. 57-67.
7. Сокурянська Л. Г. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської та шкільної молоді України: від цінностей радянських до європейських. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2016. Вип. 37. С. 213-221. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.
8. Schwartz S. H. Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries// *Advanced in experimental social psychology*. M. Zanna (Ed.). New York: Academic Press, 1992. (Vol. 25). (pp. 1-65).
9. Inglehart R., Welzel C. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The human development sequence*. CAMBRIDGE University Press, 2005. 323 p.
10. Пуертас С. Д. К. Соціокультурний підхід до вивчення цінностей. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, 2014. Вип. 15. С. 108-124.
11. Третє всеукраїнське муніципальне опитування, проведене на замовлення Міжнародного республіканського інституту. Дослідження. Соціологічна група Рейтинг. URL: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine>.
12. Omnibus/Reserch & Branding Group (2015-2017). URL: <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9163>.
13. Прес-реліз. Цінності українців PRO ET CONTRA реформ в Україні, 2015. Центр соціологічних та маркетингових досліджень "Социс". URL: <http://old.socis.kiev.ua>.
14. Дубин Б., Левады Ю., Шанина Т. Поколение: смысл и границы понятия. М.: НЛО, 2005. С. 61-79.

-
15. Права людини в Україні: оцінка змін (2016-2018 pp.). URL: <http://ua.undp.org>.
 16. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. Результати загальнонаціонального дослідження, 2017 р. URL: <http://neveurope.org.ua>.
 17. Статистичні дані національного екзитполу президентських виборів 2019 р. в Україні. URL: <http://dif.org.ua>.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2019.

Vaniushyna O., Verbytska L. Axiological orientations of Ukrainians in the context of European integration.

Background. Analysis of values is extremely important for understanding the social and political processes taking place in the country and forecasting the further scenario of development. So, the dominant values are directly related to the formation of national ideology.

The analysis of recent research and publication. In domestic sociology the significant contribution to the development of theoretical interpretation of the problem of values is made by O. Balakireva, E. Golovaha, I. Martyniuk, M. Naumova, M. Nahabich, A. Ruchka, N. Soboleva, L. Sokurianska. Ukrainian sociologists systematically monitor the value priorities of Ukrainian citizens. They are also involved in several international sociological value research projects.

The aim is studying the dynamics of value orientation of the population during the years of Ukraine's independence, attitude of Ukrainians to European values depending on their region of residence, age and socially property status.

Materials and methods. General and specific methods of scientific cognition were used in the work, including the systematic approach, separate logical tools of induction, deduction, abduction and comparative method.

Results. When comparing the values of Ukrainians and Europeans, the greatest similarity is observed among Ukrainians and citizen of post-socialist Europe. This is explained by long similar living conditions. And the biggest difference is fixed with the citizen of Scandinavian Europe. As for differences in the value system within Ukrainian society, they are influenced by the region of residence with previous historical heritage and the manipulative influences of the neighboring states. From the point of view of Ukrainians belonging to a certain social class – values do not differ drastically, survival values prevail. A similar situation is observed in relation to the values of different generation of Ukrainians. Security is of paramount importance. And the tendency towards post-materialists values is only slightly more pronounced in young people. The 2019 presidential and parliamentary election in Ukraine showed that there were much more in common with the Ukrainians than previously believed.

Conclusion. The value orientations of Ukrainians are characterized by some connection with factors of social origin (generation, region) and factors of social achievement (education, income level). This introduces some heterogeneity in prioritizing values. The process of forming new value orientations takes place in the face of rapid social change; where they are forced compete with fundamental values, which nevertheless remain the same.

Keywords: values, value orientations, value consciousness, generation.

REFERENCES

1. Gerasymchuk, A., Paleha, Ju., & Shyjan O. (2014). *Social'nyj interes ta social'na cinnist'.* Sociologija [Social interest and social value. Sociology]. Kyiv: Vydavnytstvo Jevropejs'kogo universytetu [in Ukrainian].
2. Balakirjeva, O. M., & Dmytruk, D. A. (2018). Suspil'ni nastroi' ta ochikuvannja naselennja Ukrai'ny navesni 2018 roku [The public mood and expectations of Ukraine's population in the spring of 2018]. *Ukrai'ns'kyj socium – Ukrainian society*, 162-177 [in Ukrainian].
3. Golovaha, Je. I. Ukrai'ns'ke suspil'stvo: vektory transformacii' [Ukrainian society: vectors of transformation]. *dniprograd.org*. URL: https://dniprograd.org/2016/12/03/ukrainske-suspilstvo-vektori-transformatsii_51863 [in Ukrainian].

4. Martynjuk, I., & Soboljeva, N. (2016). Formuvannja doviry jak peredumova integracii' suspil'stva: dovirchi vidnosyny v suchasnomu ukrai'ns'komu sociumi [Forming trust as a prerequisite for social integration: trust relations in today's Ukrainian society]. *Ukrai'ns'ke suspil'stvo: monitoring social'nyh zmin – Ukrainian Society: Monitoring Social Change*. (Vol. 3(17)). (pp. 150-166) [in Ukrainian].
5. Siryj, Je. V., & Nahabich, M. A. (2013). "Cinnisna" mapa Ukrai'ny v systemi aksiologichnyh doslidzhen' ["Value" map of Ukraine in the system of axiological research]. *Aktual'ni problemy sociologii', psihologii', pedagogiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*. (Vol. 18). (pp. 53-64) [in Ukrainian].
6. Ruchka, A., & Naumova, M. (2016). Dynamika cinnisnyh priorytetiv gromadjan Ukrai'ny za period 1991-2016 [Dynamics of value priorities of citizens of Ukraine for the period 1991-2016]. *Ukrai'ns'ke suspil'stvo: monitoring social'nyh zmin – Ukrainian society: monitoring social changes*. (Vol. 3(17)). (pp. 57-67) [in Ukrainian].
7. Sokurjans'ka, L. G. (2016). Dynamika cinnisnyh orijentacij students'koi' ta shkil'noi' molodi Ukrai'ny: vid cinnostej radjans'kyh do jevropejs'kyh [Dynamics of value orientations of students and school youth of Ukraine: from Soviet to European values]. *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V.N. Karazina – Bulletin of the Karazin Kharkiv National University*. (Vol. 37). (pp. 213-221). Serija: Sociologichni doslidzhennja suchasnogo suspil'stva: metodologija, teorija, metody [in Ukrainian].
8. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. Advanced in experimental social psychology. M. Zanna (Ed.). New York: Academic Press. (Vol. 25). (pp.1-65) [in English].
9. Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The human development sequence*. CAMBRIDGE University Press [in English].
10. Puertas, S. D. (2014). Sociokul'turnyj pidhid do vyvchennja cinnostej. Mizhnarodnyj naukovyj forum: sociologija, psihologija, pedagogika, menedzhment [Socio-cultural approach to the study of values. International scientific forum: sociology, psychology, pedagogy, management]. (Vol. 15). (pp. 108-124) [in Ukrainian].
11. Tretje vseukrai'ns'ke municipal'ne opytuvannja, provedene na zamovlennja Mizhnarodnogo respublikans'kogo instytutu. Doslidzhennja. Sociologichna grupa Rejtyng [The third all-Ukrainian municipal survey, conducted by the International Republican Institute. Research. Sociological group. Rating]. *ratinggroup.ua*. Retrieved from <http://ratinggroup.ua>research>ukraine> [in Ukrainian].
12. Omnibus/Reserch & Branding Group (2015–2017). *rb.com.ua*. Retrieved from <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9163> [in English].
13. Pres-reliz. Cinnosti ukrai'nciv PRO ET CONTRA reform v Ukrai'ni [Press release. Values of Ukrainians PRO ET CONTRA reforms in Ukraine]. (2015). Centr sociologichnyh ta marketyngovyh doslidzhen' "Socys". *old.socis.kiev.ua*. Retrieved from <http://old.socis.kiev.ua> [in Ukrainian].
14. Dubin, B., Levady, Ju., & Shanina, T. (2005). *Pokolenie: smysl i granicy ponjatija* [Generation: the meaning and limits of concept]. Moscow: NLO [in Russian].
15. Prava ljudy v Ukrai'ni: ocinka zmin (2016-2018 rr.) [Human rights in Ukraine: assessing changes (2016-2018)]. *ua.undp.org*. Retrieved from <http://ua.undp.org> [in Ukrainian].
16. Ukrai'ns'ke pokolinnja Z: cinnosti ta orijentyry. Rezul'taty zagal'no-nacional'nogo doslidzhennja [Ukrainian generation Z: values and guidelines. The results of a national survey]. (2017). *neurope.org.ua*. Retrieved from <http://neurope.org.ua> [in Ukrainian].
17. Statystychni dani nacional'nogo ekzytpolu prezydent's'kyh vyboriv 2019 r. V Ukrai'ni [National exit poll statistics for the 2019 presidential election in Ukraine]. *dif.org.ua*. Retrieved from <http://dif.org.ua> [in Ukrainian].